

Dragana Vasiljević-Valent, University of Belgrade, Serbia

CLIL nastava na ruskom jeziku u Srbiji: stanje i perspektive

The aim of this paper is to show the circumstances, problems, and perspectives of the CLIL teaching in Serbia in Russian as a vehicular language at the high school level based on the conducted empirical research. The research included the following: visits to schools, analysis of documents, anonymous surveys filled out by 12 teachers and 95 students involved in bilingual teaching, as well as the results of students' testing of the final grades in Aleksinac High School. The main aim was to determine the impact of CLIL teaching on the development of students' competences in the Russian language.

According to the results of the research, key problems related to CLIL teaching in the Russian language are indicated in the paper. Guidelines for improvement are proposed.

Keywords: CLIL, bilingual education, bilingual teaching, RFL (Russian as a Foreign Language)

Cilj rada je da prikaže okolnosti, probleme i perspektive CLIL nastave u Srbiji sa ruskim jezikom kao posredničkim na srednjoškolskom nivou na osnovu sprovedenog empirijskog istraživanja koje je obuhvatalo posetu školama, analizu dokumentacija, anonimne ankete za 12 nastavnika i 95 učenika uključenih u nastavu, kao i rezultate testiranja učenika završnih razreda Aleksinačke gimnazije sa ciljem utvrđivanja uticaja CLIL nastave na razvoj kompetencija učenika na ruskom jeziku.

Na osnovu rezultata istraživanja ukazuje se na ključne probleme u vezi sa CLIL nastavom na ruskom jeziku i predlažu se smernice za njeno unapređenje.

Ključne reči: CLIL, dvojezično obrazovanje, dvojezična nastava, ruski jezik kao strani

1. Uvod

Pod CLIL metodom se podrazumeva integrisano učenje jezika (language) i nejezičkog sadržaja (content), odnosno istovremeno usvajanje jezika i sadržaja (Eurydice, 2006, str. 8) čiji je krajnji cilj razvoj kognitivno akademskih (CALP) kompetencija na ciljnom jeziku (Cummins, 2007, str. 111).

U Srbiji se CLIL nastava izvodi od septembra 2004. godine, kada je prvi put uvedena u Trećoj beogradskoj gimnaziji (sa italijanskim i francuskim jezikom) i u oglednoj Osnovnoj školi „Vladislav Ribnikar“ sa francuskim jezikom (Vučo, 2005, str. 247–248). Od tog trenutka do današnjeg dana otvoreno je više desetina dvojezičnih odeljenja širom zemlje, pored italijanskog i francuskog kao posrednički jezici koriste se još i engleski, nemački i ruski, a nakon osnovnih škola i gimnazija, dvojezična nastava se uvodi i u srednje stručne škole (za primer iz prakse v. Manić, 2016).

Nastava se odvija po modelu CLIL A, što znači da se odabrani nejezički predmeti podučavaju na posredničkom jeziku koji je centralnim kurikulumom određen kao strani jezik (Euridis, 2017, str. 55) bez sadržajnog odstupanja od nastavnog programa za taj tip škole. Na stranom jeziku se održava 30–45% nastave nejezičkih predmeta, koji se po pravilu biraju na osnovu dostupnosti nastavnog kadra (Zavišin, 2013, str. 135). Dvojezičnost koja se ovim putem razvija je aditivnog tipa (Vučo, 2005, str. 246). Budući da se u ulozi posredničkih jezika nalaze strani jezici, učionica

je jedino mesto predviđeno za interakciju učenika na ciljnom jeziku (Dalton-Puffer, 2011, str. 82).

Nastavu u svim dvojezičnim odeljenjima u Srbiji reguliše Pravilnik o bližim uslovima za ostvarivanje dvojezične nastave (Službeni glasnik RS, 105/2015-30; 50/2016-40 i 37/2017-5), na osnovu kojeg je u nastavu moguće ući u šestom ili sedmom razredu osnovne škole i u prvom razredu srednje škole, a uslov je poznavanje jezika na nivoima A1.1. za šesti, A1.2. za sedmi i A2 za prvi razred gimnazije ili srednje stručne škole. Nastavu u dvojezičnim odeljenjima mogu izvoditi strani lektori,¹ lokalni predmetni nastavnici koji su obrazovanje stekli na stranom jeziku, lokalni predmetni nastavnici sa poznavanjem jezika na nivou B2 i obavezom sticanja C1 sertifikata u roku od 5 godina (samostalno) i lokalni predmetni nastavnici sa poznavanjem jezika na nivou B1 zajedno sa nastavnikom jezika.

U većini srednjih škola učenici dvojezičnih odeljenja posrednični jezik slušaju kao prvi strani jezik sa fondom od 2 do 5 časova, ne računajući časove sa lektorom (podaci za nemački jezik: Cvetković, 2018, str. 214; za italijanski jezik Zavišin, 2013, str. 144; za francuski jezik: Pasuljević Šimvel, 2018, str. 202).

Dosadašnja istraživanja dvojezične nastave po CLIL metodi u Srbiji pokazala su neke sistemske probleme koji se ponavljaju nezavisno od jezika. Jedan od osnovnih problema jeste to što je dvojezična nastava praktično nevidljiva u svim zvaničnim dokumentima učenika nakon završetka školovanja, kao što su svedočanstva i diplome. Učenik koji je četiri godine pohađao nastavu na dva jezika nema mogućnost da dokumentima dokaže stečene kompetencije. Moguća posledica ovoga je njihovo dalje neprepoznavanje u nastavku školovanja (Vučo i Begović, 2017, str. 32).

Nevidljivost dvojezične nastave nastaje usled nepostojanja potvrde o njenim rezultatima, zato što Pravilnik o bližim uslovima za ostvarivanje dvojezične nastave (Pravilnik, 2017) ne određuje nikakva posebna pravila za maturalne ispite učenika koji su pohađali dvojezična odeljenja, te oni na kraju školovanja polažu iste maturalne ispite kao i učenici jednojezičnih odeljenja na srpskom jeziku, ukoliko aktima konkretne škole nije propisano drugačije. U situacijama kada učenik dvojezičnog odeljenja odabere da polaže maturalni ispit iz stranog jezika na kome je bila dvojezična nastava, zadatak će biti u formi testa iz prevođenja. Julijana Vučo (2009, str. 234) zaključuje da ovo nije optimalan način provere jezičkih kompetencija u skladu sa savremenim evropskim tendencijama, dok Lidija Pasuljević Šimvel predlaže kreiranje završnog testa po ugledu na prijemni ispit za dvojezična odeljenja (Pasuljević Šimvel, 2018, str. 537). On bi podrazumevao proveru četiri osnovne jezičke veštine: razumevanje pročitane teksta, razumevanje govora, pisanje i govor.

Analizirajući rezultate prvih 10 godina od uvođenja dvojezične nastave u Srbiji kroz u tom periodu objavljene radove i u njima navedene probleme, Julijana Vučo (2014, str. 142–144) daje opšte smernice za poboljšanje kvaliteta ovog tipa nastave:

- revizija i reforma programa za dvojezična odeljenja;
- kreiranje standarda postignuća;
- adekvatno vrednovanje i nagrađivanje nastavnika uključenih u dvojezičnu nastavu po uzoru na nastavnike filoloških gimnazija;
- bolju saradnju između svih strana uključenih u realizaciju projekata dvojezične nastave.

¹ Pravilnik ne precizira nivo i vrstu obrazovanja stranih lekatora.

Budući da radovi posvećeni stanju u perspektivama CLIL nastave u Srbiji na svim nivoima i jezicima (Vučo, 2014, Vučo i Begović, 2017) nisu uključili podatke o gimnazijama u kojima se održava CLIL nastava sa ruskim jezikom kao posredničkim, cilj empirijskog istraživanja sprovedenog u 2017/2018. godini i publikacija nastalih na osnovu njega (Vasilijević, 2018; Đorđević i Vasilijević-Valent, 2020) bio je da upotpuni sliku o CLIL nastavi u Srbiji podacima vezanim za ruski jezik.²

2. Ruski jezik i dvojezična nastava u Republici Srbiji

Ruski jezik je moguće učiti kao drugi ili prvi strani jezik u osnovnim i srednjim školama, kao osnovni jezik nastave u dvema školama i kao posrednički jezik u dvojezičnim odeljenjima.

Ruski kao osnovni jezik nastave u Srbiji je prisutan u srednjoj opšteobrazovnoj školi pri Ambasadi Rusije (u svih 11 razreda) i u Prvoj međunarodnoj ruskoj školi „Valentina Tereškova“. Obe škole nude integrisan program osnovnog i srednjeg obrazovanja u trajanju od 11 razreda i organizaciju nastave karakterističnu za škole u Ruskoj Federaciji.

U Srbiji su u ovom trenutku prisutne dve tendencije vezane za učenje ruskog jezika kao stranog. S jedne strane, ruski jezik je sve manje prisutan u okviru tradicionalnog obrazovnog sistema o čemu svedoči konstantno smanjenje broja učenika koji ga uče u osnovnoj školi, kao i broja srednjoškolaca koji ga mogu odabrati, zbog statusa drugog stranog jezika.

Istovremeno, interesovanje za učenje ruskog jezika raste, što se objašnjava objektivnim potrebama tržišta rada nastalih usled dolaska većeg broja ruskih kompanija (Marković, 2014, str. 154–156, Ginić, 2018, str. 116), što u tradicionalnom obrazovnom sistemu pokazuje interesovanje za dvojezična odeljenja i veliki odziv na inicijative usmerene na popularizaciju ruskog jezika (takmičenja i konkursi).³

Dvojezičnoj nastavi na ruskom jeziku je trenutno moguće priključiti se samo na srednjoškolskom nivou, u dvema gimnazijama u prirodno-matematičkim smerovima. Inicijativu za uvođenje dvojezične nastave u ovim školama, za razliku od drugih srpskih škola sa dvojezičnom nastavom, nisu pokrenuli učenici i nastavnici škole, ni strana stručna javnost, već je ova dvojezična nastava nastala kao deo projekta „Energija znanja“ usmerenog na popularizaciju ruskog jezika koji sprovodi kompanija NIS Gaspromnjeft od 2012. godine.⁴

² Za detaljan pregled istraživanja CLIL nastave u Srbiji v. Vasilijević-Valent (2021, str. 3); a za pregled novijih istraživanja CLIL nastave na ruskom jeziku u drugim zemljama upućujemo na: Savinykh (2022, str. 74–75)

³ Do kraja godine se očekuju rezultati popisa stanovništva i prvi zvanični podaci o tome koliki broj ruskih i ukrajinskih državljana je od februara 2022. godine legalno nastanjen u Srbiji i koliki broj novih firmi je otvoren. Prema nezvaničnim podacima medija u Srbiju se doselilo preko 100 000 ruskih državljana i 18 000 ukrajinskih. Očekujemo da će ove demografske promene u narednim godinama uticati na interesovanje za učenje ruskog jezika (Milosavljević, 2022).

⁴ Informacije o projektu je moguće pronaći na sajtu kompanije: <https://www.nis.rs/energija-znanja/>.

2.1 Osnovne škole sa dvojezičnom nastavom na ruskom jeziku

Od školske 2007/2008. zaključno sa školskom 2011/2012. godinom u Osnovnoj školi „Olga Petrov“ postojala je inicijativa održavanja dela nastave na ruskom jeziku iz nekoliko predmeta, saradnje sa Ruskim domom i jezičkog usavršavanja nastavnika (za više informacija o specifičnostima nastave v. Milojević, 2009). Ovaj projekat nije podrazumevao CLIL nastavu i realizovan je pre zvaničnog uvođenja dvojezične nastave u Republici Srbiji. Prekinut je iz finansijskih i kadrovskih razloga.

Dvojezična nastava sa ruskim kao posredničkim jezikom održavana je i u Osnovnoj školi „Jovan Popović“ u Novom Sadu, koju je pohađao i značajan broj učenika sa maternjim ruskim jezikom. Uvođenju dvojezične nastave u ovoj školi prethodile su temeljne pripreme u vidu stručnog usavršavanja nastavnika u Rusiji, opremanja učionica i fonetske laboratorije uz finansijsku podršku kompanije NIS Gaspromneft. Dvojezična nastava je uvedena u septembru 2014. godine za učenike prvog i drugog razreda i praćena je velikim brojem vannastavnih aktivnosti. U toku školske 2015/2016. godine donet je Pravilnik o bližim uslovima za ostvarivanje dvojezične nastave (Pravilnik, 2017) prema kome dvojezična nastava u osnovnim školama može započeti samo u šestom ili sedmom razredu. Zbog toga je počev od školske 2016/2017. godine Osnovna škola „Jovan Popović“ prekinula upis učenika u dvojezična odeljenja nižih razreda, dok se u već postojećim dvojezičnim odeljenjima nastava nastavila odvijati prema zatečenom. Škola je više puta podnosila molbu Ministarstvu prosvete, nauke i tehnološkog razvoja za odobrenje dvojezične nastave u nižim razredima, ali ona je odbijena. Od školske 2016/2017. godine škola nije koristila mogućnost formiranja dvojezičnih odeljenja u šestom i sedmom razredu (za više informacija v. Vasilijević-Valent, 2021, str. 66–68), odeljenjima koja su upisana dvojezično je dozvoljeno da završe školovanje.

2.2 Srednje škole sa dvojezičnom nastavom na ruskom jeziku

Na srednjoškolskom nivou, dvojezična nastava sa ruskim kao posredničkim jezikom izvodi se u odeljenjima prirodno-matematičkog smera u Aleksinačkoj gimnaziji i Gimnaziji „Jovan Jovanović Zmaj“ u Novom Sadu.

Prvo dvojezično odeljenje u Aleksinačkoj gimnaziji upisano je 2014. godine nakon prethodnog uspeha učenika ove škole na NIS olimpijadi (takmičenje u poznavanju ruskog jezika i školskog gradiva na ruskom jeziku). U školi postoje izdvojena biblioteka ruskih knjiga, uglavnom beletristike i naučno-popularne literature, kao i učionica opremljena računarima koja je namenjena redovnoj nastavi dvojezičnih odeljenja. Moguće je pohađati dodatnu i dopunsku nastavu ruskog jezika prema redovnom gimnazijskom planu i programu koju drži nastavnica ruskog jezika. Učenici nemaju prilike za vannastavne aktivnosti na ruskom jeziku i direktan kontakt sa izvornim govornicima van učionice. Osnovni sistemski problem je što se ruski jezik ne uči u osnovnim školama na gradskom području opštine Aleksinac, već samo u nekoliko seoskih škola. Pošto u gradu ne postoje fakultativne prilike za učenje ruskog jezika, deo učenika upisuje dvojezično odeljenje nakon tromesečnog pripremnog kursa i polaganja ispita, bez odgovarajućeg iskustva u učenju ruskog jezika. Nastavnici poseduju sertifikate izdate od strane

Filozofskog fakulteta u Nišu koji potvrđuju znanje jezika na nivoima B1 i B2. Nastavnici koji vladaju ruskim jezikom na nivou B1 su u obavezi da nastavu održavaju u saradnji sa nastavnikom jezika.

Gimnazija „Jovan Jovanović Zmaj“ organizuje dvojezičnu nastavu sa engleskim, nemačkim, francuskim i od 2015. godine ruskim jezikom. Deo učenika dvojezičnih odeljenja su izvorni govornici ruskog jezika. U školi radi centar „Ruski svet“,⁵ organizuju se različite manifestacije usmerene na popularizaciju ruskog jezika i kulture, kao i brojni konkursi i takmičenja kao što su NIS olimpijada i Totalni diktat. U školi se održavaju kursevi ruskog jezika za učenike viših razreda osnovnih škola i probe ruskog dečjeg hora. U trenutku posete školi svi nastavnici su vladali ruskim jezikom na nivou B2. Škola se nalazi u Novom Sadu, gradu u kome živi veliki broj govornika ruskog jezika, zahvaljujući čemu učenici imaju prilike da čuju i koriste ruski jezik i van škole.

U video intervjuu sa nastavnicom ruskog jezika iz Aleksinačke gimnazije održanom u oktobru 2022. godine saznajemo da su u gimnazijama u školskoj 2020/2021. i 2021/2022. godini u dvojezičnu nastavu bili uključeni i lektori iz Rusije, zahvaljujući saradnji sa organizacijom Interdom⁶ i projektu „Ruski nastavnik u inostranstvu“. Lektori su angažovani sa fondom od 18 časova nastave i 5 časova za metodičku pripremu. Učenici su imali prilike da pohađaju nastavu kod lekora iz fizike, hemije, matematike i informatike uz pomoć alata Microsoft teams, delom sinhrono i delom asinhrono kroz pregled unapred pripremljenih tekstualnih prezentacija. Po informacijama aktuelnim u trenutku predaje ovog rada planira se dolazak ruskih lekora u Srbiju i njihovo uključivanje u nastavu uživo.

Upisne kvote za dvojezična odeljenja su 24 učenika u Aleksinačkoj gimnaziji i 15 učenika u Gimnaziji „Jovan Jovanović Zmaj“ u Novom Sadu. U školskoj 2022/2023. godini prvi razred je upisao 21 učenik u Aleksincu i 7 učenika u Novom Sadu, odnosno nastavljena je uobičajena dinamika upisa iz prethodnih školskih godina.⁷

3. Empirijsko istraživanje o CLIL nastavi

Četiri godine nakon uvođenja dvojezične nastave po CLIL metodi, u trenutku kada je prva generacija dvojezičnog odeljenja gimnazije u Aleksincu maturirala, sprovedeno je empirijsko istraživanje. Istraživanje je sprovedeno uživo, učenici su anonimno popunjavali papirne ankete i testove uz prisustvo predmetnih nastavnika. U trenutku testiranja učenika završnog razreda Aleksinačke gimnazije, Gimnazija „Jovan Jovanović Zmaj“ u Novom Sadu nije imala učenike četvrtog razreda, budući da je u ovoj školi CLIL nastava uvedena godinu dana kasnije. Prilikom testiranja učenika završnih razreda testirani su učenici dvojezičnog odeljenja koji su učili ruski jezik kao drugi strani jezik i pohađali CLIL nastavu na ruskom jeziku kao eksperimentalna grupa i učenici jednojezičnih odeljenja koji su učili ruski jezik kao drugi strani jezik i nisu imali iskustva sa CLIL nastavom. Poseta školi u školskoj 2017/2018. pokazala je da učenici upisuju dvojezična odeljenja sa različitim nivoom predznanja ruskog jezika, zbog toga se posebno porede testovi

⁵ Više o delatnosti organizacije „Ruski svet“ (originalni naziv na ruskom jeziku: Русский мир) u svim zemljama moguće je saznati na njihovoj stranici: <https://ruskiymir.ru/>.

⁶ Pun naziv: ФГБОУ МЦО «ИНТЕРДОМ» им. Е. Д. Стасовой.

⁷ Statistiku upisa moguće je pratiti na sajtu <https://mojasrednjaskola.gov.rs/>.

učenika dvojezičnog odeljenja sa predznanjem i dvojezičnog odeljenja bez predznanja. U jednojezičnim odeljenjima ne postoje učenici bez predznanja ruskog jezika, pošto pri upisu u gimnaziju učenici nastavljaju da uče onaj drugi strani jezik koji su učili u osnovnoj školi.

Osnovni ciljevi istraživanja su bili da se odredi ostvareni nivo poznavanja ruskog jezika učenika nakon četiri godine dvojezične nastave, zatim da se stekne uvid u uslove i okolnosti nastave na osnovu rezultata anketa.

Istraživanju smo pristupili sa sledećim hipotezama:

- 1) da će učenici dvojezičnog odeljenja koji su učili ruski jezik u osnovnoj školi postići bolje rezultate na dijagnostičkom testu u odnosu na učenike koji ruski jezik nisu učili u osnovnoj školi;
- 2) da će učenici dvojezičnog odeljenja postići bolje rezultate na testiranju od učenika jednojezičnog odeljenja;
- 3) da učenici dvojezičnog odeljenja neće pokazati očekivani B2 nivo poznavanje jezika zbog malog fonda časova;
- 4) da će nastavnici i učenici prilikom anketiranja pokazati veću sigurnost kod receptivnih veština, nego kod produktivnih;
- 5) da će učenici i nastavnici obeju škola u anonimnim anketama istaći probleme vezane za fond časova i organizaciju nastave, a da će učenici i nastavnici Aleksinačke gimnazije navoditi i probleme vezane za nepostojanje ruskog jezika u osnovnim školama u gradskoj sredini i različit nivo predznanja.

Kao instrumenti istraživanja korišćeni su:

- 1) anonimna anketa o stavovima, navikama i praksama za predmetne nastavnike uključene u dvojezičnu nastavu (sprovedena uživo u septembru 2017. u školama na papiru);
- 2) anonimna anketa o stavovima, dvojezičnoj nastavi i motivaciji za upotrebu ruskog jezika van učionice za učenike dvojezičnih odeljenja od prvog do četvrtog razreda (sprovedena uživo u septembru 2017. godine u školama, na papiru);
- 3) dijagnostički test za određivanje nivoa poznavanja ruskog jezika (nivoi A0–B2+) iz udžbeničkog kompleta za ruski jezik kao strani „Pet elemenata“ (Esmantova 2017) za učenike završnog, četvrtog razreda (testiranje je sprovedeno u maju 2018. u Aleksinačkoj gimnaziji uz prisustvo predmetnog nastavnika, na papiru).

Kao instrument za istraživanje stavova učenika o CLIL nastavi korišćena je anonimna anketa koja se sastojala od pitanja u tri oblasti: sociolingvistički podaci (uključujući i maternji jezik), pitanja o učenju ruskog jezika, vannastavnim aktivnostima i upotrebi jezika van učionice i pitanja vezana za dvojezičnu nastavu.

Instrument za ispitivanje stavova nastavnika bio je upitnik za nastavnike koji je sadržao pitanja vezana za iskustvo i kompetencije nastavnika, oblike i metode nastave, nastavna sredstva i materijale, upotrebu ruskog jezika, ocenjivanje učenika, motivaciju, vrednovanje rada nastavnika, njihovu saradnju sa kolegama, stručno usavršavanje, plan i program nastave uz prostor za dodatne sugestije.

Usled nepostojanja zvaničnih testova namenjenih učenicima dvojezičnih odeljenja, prilikom odabira testa postojale su dve mogućnosti – korišćenje skalarnog teksta koji obuhvata više nivoa i korišćenje standardizovanih TORFL testova na nivoima A2, B1, B2 i poređenja ostvarenih rezultata na svakom nivou. Izbor skalarnog testa motivisan je željom da se akcenat stavi na

završni nivo znanja,⁸ a odabir konkretnog instrumenta je motivisan činjenicom da je ovaj dijagnostički test izdat kao posebna publikacija u IK „Zlatoust“ u Sankt Peterburgu, te da je kao takav prošao recenziju i aprobaciju, ali i time da je za svaki nivo dat pregled očekivanih nastavnih jedinica i načina na koji se testiraju, što je važno radi preciznijeg utvrđivanja propusta u gradivu kod učenika bez predznanja.⁹ Odabrani test se sastoji od 150 pitanja višestrukog izbora podeljenih u 5 grupa zadataka na nivoima A1, A2, A2+, B1, B1+, B2, dok su zadaci u okviru svakog od nivoa raspoređeni po principu od lakšeg prema težeg. Učenicima su ponuđeni tačan odgovor i dva distraktora odabrana na osnovu tipičnih grešaka stranaca koji uče ruski jezik. Budući da testovi višestrukog izbora pružaju mogućnost pogađanja odgovora učenici su dobili izričitu instrukciju da pitanja na koja ne znaju odgovor ostave bez odgovora, odnosno da se ne trude da nasumično zaokruže odgovor. Na raspolaganju su imali 30 minuta, kako su autori i predvideli, ispravke su bile dozvoljene. Za tumačenje rezultata testova korišćen je ključ koji su sastavili autori testa, kao i njihova tabela na osnovu koje se prema broju tačnih odgovora procenjuje nivo poznavanja ruskog jezika testiranog kandidata.

3.1 Učenici kao učesnici dvojezične nastave

Dvojezičnu nastavu na srpskom i ruskom jeziku iz perspektive učenika razmatramo na osnovu rezultata anonimne ankete za učenike sprovedene u obema školama na početku 2017/2018. školske godine i na osnovu testiranja učenika dvojezičnog i jednojezičnog odeljenja završnog (četvrtog) razreda Aleksinačke gimnazije.

U anketi je učestvovalo ukupno 95 učenika (63 učenika Aleksinačke gimnazije i 32 učenika Gimnazije „Jovan Jovanović Zmaj“, čime su obuhvaćena sva dvojezična odeljenja srednjih škola koja deo nastave slušaju na ruskom u Srbiji.

Analiza sociolingvističkih podataka pokazala je značajne razlike u poznavanju ruskog jezika u trenutku uključivanja u dvojezičnu nastavu, kako među gimnazijama, tako i među učenicima istih odeljenja istih gimnazija. Od 63 učenika Aleksinačke gimnazije 62 je kao maternji jezik navelo srpski, a jedna osoba je navela ruski. Takođe, u trenutku upisa u dvojezično odeljenje 38 učenika je imalo iskustvo ranijeg učenja ruskog jezika, dok se 25 učenika uključilo u dvojezičnu nastavu samo nakon tromesečnog pripremnog kursa sa fondom od 2 časa nedeljno.

U Gimnaziji „Jovan Jovanović Zmaj“ su svi učenici i pre gimnazije učili ruski jezik, a 13 od 32 učenika je imalo iskustvo školovanja na ruskom jeziku. Ukupno 10 učenika navelo je ruski jezik kao maternji. U skladu sa tim, učenici su imali različite navike u učenju i upotrebi jezika, ali i različite polazne tačke pri iznošenju stavova o kvalitetu dvojezične nastave.

Anketa je pokazala da se, u skladu sa polaznom pretpostavkom da će CLIL nastava u najvećoj meri uticati na razvoj receptivnih jezičkih veština, anketirani učesnici se osećaju sigurnije pri

⁸ Nezavisno od ovog rada sprovedeno je i istraživanje sa učenicima trećeg razreda obeju gimnazija fokusirano na receptivne jezičke veštine, za rezultate v. Vasilijević-Valent (2021, str. 124–140).

⁹ Testirani učenici su prva generacija dvojezičnog odeljenja sa ruskim jezikom, te njihov prijemni ispit nije imao kasnije usvojenu formu koja proverava sve četiri veštine, već su polagali pismeni test sa zadacima na zaokruživanje i dopunjavanje koji se koncentrisao na gramatiku i izbor reči, te im je ovakva forma testa poznata. Za podatke o promenama u prijemnim ispitima iz ruskog jezika za dvojezična odeljenja v. Medenica i Ginić (2018).

čitanju i slušanju na ruskom jeziku, a najmanje sigurno u pisanju i govoru. Među učenicima Aleksinačke gimnazije je upečatljiva razlika između učenika koji su pre upisa učili ruski jezik i onih koji nisu, pri čemu se ova razlika ne smanjuje u toku školovanja. Od 20 učenika četvrtog razreda njih 8 je izjavilo da se ne oseća sigurno prilikom govora i pisanja na ruskom jeziku (ocene 1 i 2 na skali od 1 do 5, gde je 1 najniža, a 5 najviša ocena), od čega je 7 učenika koji nisu učili ruski jezik u osnovnoj školi. Anketa je pokazala da četiri godine učešća u dvojezičnoj nastavi prema subjektivnom osećaju učenika nisu bile dovoljne da nadoknade razliku nastalu zbog neučenja jezika u osnovnoj školi.

Odgovor na pitanje da li učestvuju u vannastavnim aktivnostima i kojim pokazuje značajnu razliku među gimnazijama, 25 od 32 učenika Gimnazije „Jovan Jovanović Zmaj“ učestvuju u vannastavnim aktivnostima, naspram 25 od 63 u Aleksinačkoj gimnaziji. Vannastavne aktivnosti u kojima učestvuju učenici Aleksinačke gimnazije su usmerene na takmičenja i akademski uspeh, dok su u Novom Sadu usmerene na živu upotrebu jezika (aktivnosti koje navode učenici su: dramska sekcija, hor, rad centra „Ruski svet“).

Motivacija za upis dvojezičnog odeljenja se razlikuje u odnosu na školu. Učenici Aleksinačke gimnazije naveli su sledeće motive: bolje šanse za zaposlenje (49 od 63 učenika) ocenjuje kao izuzetno važan faktor, zatim sledi želja da se proba nešto novo (45 učenika od 63), dok je ljubav prema ruskom jeziku na trećem mestu (35 od 63 učenika). Učenici srpsko-ruskog dvojezičnog odeljenja Gimnazije „Jovan Jovanović Zmaj“ navode iste dominantne razloge za upis, samo u drugačijem redosledu. Kao najvažniji motiv navodi se ljubav prema ruskom jeziku i želja da probaju nešto novo koje kao važne ili izuzetno važne ocenjuje 19 od 32 ispitanika, iza čega slede bolje šanse za zaposlenje koji su važne ili izuzetno važne za 12 ispitanika od ukupno njih 32. Ovi rezultati pokazuju da su se pri upisu dvojezičnog odeljenja novosadski gimnazijalci u većoj meri vodili unutrašnjom, a aleksinački spoljašnjom motivacijom. Ovo se može objasniti i razlikom u kontekstu odrastanja. Aleksinačka gimnazija je jedina gimnazija u gradu, a rusko-srpsko dvojezično odeljenje jedino odeljenje ovog tipa u gradu, te dvojezično odeljenje ima status prestižnog između ostalog i zbog generalne reputacije koje gimnazije imaju u manjim mestima kao škole za najuspešnije učenike. Većina učenika obeju škola bi preporučila učenicima osnovnih škola da se upišu u dvojezično odeljenje i to 88,88% učenika Aleksinačke gimnazije i 81% učenika Gimnazije „Jovan Jovanović Zmaj“.

Polovina učenika obeju gimnazija (31 od 63 u Aleksincu i 16 od 32 u Novom Sadu) smatra da je neophodno povećanje fonda časova ruskog jezika i udela ruskog jezika na časovima nejezičkih predmeta. Pošto je anketa sprovedena među učenicima svih razreda, analiza po razredima pokazala je da se ovaj procenat povećava iz razreda u razred, tako da među učenicima najstarijih razreda 15 od 20 učenika u Aleksincu i 5 od 7 u Novom Sadu želi više časova ruskog jezika.

U pitanjima otvorenog tipa učenici navode da nastavnici više koriste ruski jezik u prvom i drugom razredu, te da se sa uvođenjem složenijeg gradiva udeo ruskog jezika na časovima smanjuje.

Jedan od zadataka ankete bio je i da ispita opšte zadovoljstvo učenika dvojezičnom nastavom i u tu svrhu su učenici bili pitani da se izjasne o promeni motivacije u odnosu na trenutak upisa (manje, isto ili više) i da objasne razloge i da daju svoje predloge za unapređenje dvojezične nastave.

Polovina učenika u obema školama ima sličnu ili istu motivaciju kao na početku (32 od 63 učenika u Aleksincu, 15 od 32 u Novom Sadu), više motivacije ima 11 učenika u Aleksincu i 5 učenika u

Novom Sadu, dok je pad motivacije u odnosu na trenutak upisa prijavilo 18 od 63 aleksinačkih srednjoškolaca i 12 Novosađana. Odgovori na otvoreno pitanje zašto je došlo do povećanja ili smanjenja motivacije pokazuju razlike među školama: aleksinački učenici najčešće navode neopravdana očekivanja i neispunjena obećanja¹⁰ (7 učenika od 63 navodi neku varijantu ovog odgovora), a učenici Gimnazije „Jovan Jovanović Zmaj“ kvalitet nastave i rad profesora (5 učenika od 32 navodi neku varijantu ovog odgovora).¹¹

Svoje predloge za unapređenje dvojezične nastave učenici su iznosili odgovaranjem na pitanja otvorenog tipa, a njihovi odgovori su pri tumačenju tematski grupisani. U obema školama su najčešći predlozi za unapređenje vezani za upotrebu ruskog jezika na časovima i angažovanje nastavnika:

- više nastave na ruskom jeziku (10 od 63 učenika iz Aleksinca i 7 od 32 u Novom Sadu);
- više zalaganja nastavnika (7 od 63 učenika iz Aleksinca);
- viši nivo znanja ruskog jezika kod predmetnih nastavnika (4 od 32 učenika u Novom Sadu).

Učenici iz Aleksinca su takođe naveli da žele veća odeljenja (5 od 63 učenika),¹² kao i prilagođavanje nastave svim nivoima znanja učenika¹³ i više stručne literature (2), dok učenici Gimnazije „Jovan Jovanović Zmaj“ žele više grupnog rada u nastavi (2) i godišnju razmenu učenika (2).

3.1.1 Rezultati testiranja učenika završnih razreda

Cilj uporednog testiranja učenika dvojezičnog odeljenja četvrtog, završnog razreda Aleksinačke gimnazije i njihovih jednojezičnih vršnjaka iz iste škole je bio da se utvrdi u kojoj meri učešće u dvojezičnog nastavi utiče na nivo poznavanja ruskog jezika na kraju školovanja, kao i da li četiri godine dvojezične nastave uspevaju da neutrališu razliku u poznavanju jezika između učenika koji su upisali dvojezično odeljenje nakon 4–6 godina učenja ruskog jezika u osnovnoj školi i onih koji su se upisali nakon tromesečnog pripremnog kursa.

Razlog odabira testa za određivanje nivoa znanja bio je utvrđivanje izlaznog nivoa znanja prve generacije, koji nije zakonski regulisan. S jedne strane, očekivani nivo jezičkih kompetencija učenika dvojezičnih odeljenja na kraju četvrtog razreda je B2 (Vučo, 2014, str. 142). S druge strane, učenici obeju gimnazija uče ruski jezik kao drugi strani jezik. Očekivani standard znanja jezika za jednojezična odeljenja je u rasponu od A2+ za osnovni nivo do B2 za napredni u zavisnosti od toga da li je strani jezik koji se uči u statusu prvog ili drugog stranog jezika (Opšti standardi, 2020, str. 17).

Primenjeno na slučaj ovih konkretnih odeljenja, to znači da se očekuje da učenici koji su pohađali nastavu drugog stranog jezika sa fondom od 2 časa nedeljno (što je naknadno smanjeno na 1 čas predavanja i 0,5 časova vežbi nedeljno) i za koje bi u jednojezičnom odeljenju očekivani nivo

¹⁰ Reč je o prvoj generaciji učenika dvojezičnog odeljenja, koja je upisala dvojezično odeljenje u trenutku kada ni učenici, ni nastavnici, ni uprava škole nisu mogli imati jasnu predstavu kako će nastava izgledati.

¹¹ Učenici nisu precizirali svoja očekivanja od profesora.

¹² Dvojezično odeljenje može da upiše najviše 24 učenika, dok jednojezična odeljenja upisuje 30 učenika.

¹³ Nije precizirano na šta se misli, ali budući da su ovo odgovori učenika koji su upisali dvojezično odeljenje bez iskustva učenja ruskog jezika u osnovnoškolskom obrazovanju, pretpostavljamo da žele da nastava bude jednostavnija.

znanja jezika na kraju školovanja bio A2+, zahvaljujući dvojezičnoj nastavi iz nekoliko predmeta pokažu znanje jezika na nivou B2 ZEROJ.

Rezultati testa iz ruskog jezika	
Broj poena	Nivo znanja
0–10	A1
11–33	A1+
34–64	A2
65–93	A2+
94–130	B1
131–145	B1+
146–150	B2

Tabela 1: Tumačenje rezultata dijagnostičkog testa iz ruskog jezika
 (Preuzeto iz: Esmantova, 2017, 19).

Učenici dvojezičnog odeljenja Aleksinačke gimnazije ostvarili su sledeće rezultate na testiranju:

Rezultati testa iz ruskog jezika (dvojezično odeljenje Aleksinačke gimnazije)								
Učenik	Status	A1	A2	A2+	B1	B2	Ukupno	Rezultat
1	početnik	12	16	8	11	8	55	A2
2	početnik	19	8	11	11	16	65	A2+
3	početnik	18	10	5	13	8	54	A2
4	početnik	22	13	4	15	12	66	A2+
5	početnik	19	9	6	8	11	53	A2
6	početnik	19	12	8	16	9	66	A2+
7	početnik	19	16	9	8	10	62	A2
8	predznanje	16	6	12	10	0	44	A2
9	predznanje	12	13	9	11	0	45	A2
10	predznanje	21	15	15	7	9	67	A2+
11	predznanje	20	12	7	11	12	62	A2
12	predznanje	23	15	16	11	8	73	A2+
13	predznanje	16	11	14	9	20	70	A2+
14	predznanje	26	22	24	21	20	113	B1
15	predznanje	18	17	17	11	9	72	A2+
16	predznanje	22	14	17	16	9	78	A2+
17	predznanje	22	18	18	16	10	84	A2+
18	predznanje	22	16	19	18	19	94	B1
19	početnik	23	15	19	12	13	82	A2+
20	početnik	24	21	25	21	13	104	B1
21	predznanje	23	22	23	20	17	105	B1
22	predznanje	26	24	26	22	23	121	B1
23	predznanje	27	24	27	25	21	124	B1

Tabela 2: Rezultati učenika dvojezičnog odeljenja na skalarnom dijagnostičkom testu (Preuzeto i prilagođeno iz: Vasilijević-Valent, 2021, str. 118-119).

Učenici jednojezičnog odeljenja Aleksinačke gimnazije ostvarili su sledeće rezultate na testiranju:

Rezultati testa ruskog jezika (jednojezično odeljenje Aleksinačke gimnazije)								
Učenik	Status	A1	A2	A2+	B1	B2	Ukupno	Rezultat
1	Predznanje	17	22	15	9	15	78	A2+
2	Predznanje	17	13	8	16	12	66	A2+
3	Predznanje	14	15	19	11	11	70	A2+
4	Predznanje	14	14	19	11	10	68	A2+
5	Predznanje	19	13	21	16	7	76	A2+
6	Predznanje	13	14	12	10	10	59	A2
7	Predznanje	20	15	18	18	9	80	A2+
8	Predznanje	18	18	13	10	9	68	A2+
9	Predznanje	16	11	14	10	15	66	A2+

Tabela 3: Rezultati učenika jednojezičnog odeljenja na skalarnom dijagnostičkom testu (Preuzeto i prilagođeno iz: Vasilijević-Valent, 2021, str. 118-119).

Testu je pristupilo 23 učenika dvojezičnog odeljenja, od kojih je 14 učilo ruski jezik u školi (u tabeli 2 su označeni kao učenici sa predznanjem) i 9 učenika koji su dvojezičnog odeljenje upisali nakon tromesečnog pripremnog kursa (u tabeli 2 označeni kao početnici) i 9 učenika jednojezičnih odeljenja koji su učili ruski jezik u svojim osnovnim školama. Pošto učenici jednojezičnih odeljenja nastavljaju da uče onaj strani jezik koji su učili u osnovnoj školi, ne postoje učenici jednojezičnih odeljenja bez predznanja jezika.

U dvojezičnom odeljenju je 8 od 9 učenika bez predznanja ostvarilo rezultat A2 ili A2+, 1 učenik je ostvario rezultat B1, dok su učenici sa predznanjem ostvarivali rezultate u rasponu A2, A2+ i B1. Najniži rezultat A2 ostvarilo je četvoro početnika i troje učenika sa predznanjem od kojih dvoje nije ni pokušalo da uradi zadatke na testu B2 na kojima bi ostvarili određene poene. Na nivou A2+ je četvoro početnika i 6 učenika sa predznanjem, uz napomenu da je troje početnika bilo na granici za ovu grupu (ostvarenih 65 ili 66 poena u mogućem rasponu 65-90).

Među učenicima koji su ostvarili rezultat B1 ima 6 učenika sa predznanjem i 1 početnik.

Poređenjem tabela 2 i 3 možemo zaključiti da je 7 od 9 početnika ostvarilo rezultate u rasponu od 54 do 66 poena, što je u proseku niži rezultat od učenika jednojezičnih odeljenja. Ovo nedvosmisleno pokazuje da dvojezična nastava nije pomogla učenicima bez predznanja da nadoknade osnovnoškolsko gradivo. Dvoje učenika koji su upisali dvojezično odeljenje bez predznanja ostvarilo je više rezultate od učenika jednojezičnog odeljenja: A2+ sa 82 poena i B1. Test je pokazao značajnu razliku između početnika i učenika bez predznanja na podtestu A2+ (A2/B1), što se može objasniti time da je reč o nivou koji je bilo potrebno usvojiti odmah nakon prelaska u gimnaziju, što nije bilo moguće jer su ovi učenici bili u zaostatku u odnosu na ostatak odeljenja. Razlika je očigledna i na testu B2, gde je više od polovine tačnih odgovora ostvarilo 6 učenika sa predznanjem i 1 učenik bez predznanja.

Rezultati učenika jednojezičnih odeljenja su ujednačeniji. Ukupno je testirano 9 učenika, od čega je 1 učenik pokazao znanje na nivou A2 (59 poena), dok je ostalih osmoro ostvarilo rezultat A2+ u rasponu od 66 do 80 ostvarenih poena. Kod većine testiranih učenika jednojezičnog odeljenja se broj osvojenih poena smanjuje na svakom sledećem nivou, tako da nijedan učenik nema više od 15 tačnih odgovora na B2 podtestu, dok samo troje učenika ima više od polovine (16–18) poena na podtestu B1. Tendencija manjeg broja tačnih odgovora na podtestu A2+ (prelaz sa A2 na B1) prisutan kod učenika dvojezičnih odeljenja bez predznanja nije primećena.

Razlika u rezultatima testa učenika dvojezičnog i jednojezičnih odeljenja pokazuje da je dvojezična nastava u najvećoj meri uticala na usvajanje jezika na višim nivoima (jedinica koje se prelaze na nivoima B1 i B2) karakterističnim za naučni i naučno-popularni funkcionalni stil, a razlika među rezultatima ostvarenim kod učenika sa predznanjem i bez njega sugerise da je preduslov za ovu pojavu odgovarajuće predznanje učenika u trenutku ulaska u dvojezičnu nastavu.

Sociolingvistička pitanja na koja su učenici odgovarali na testu obuhvatala su pitanja o oceni iz ruskog jezika, prosečnoj oceni, kao i otvoreno pitanja o vannastavnim aktivnostima. Analizom dobijenih odgovora nije uočena veza između prosečne ocene i ocene iz ruskog jezika sa rezultatima testiranja,¹⁴ dok je analiza pitanja o vannastavnim aktivnostima pokazala da 5 od 6 učenika koji su ostvarili nivo B1 učestvuje u vannastavnim aktivnostima, kao i da su svi imali prilike da posete Rusiju. Sličnu povezanost uočila je i Lidija Pasuljević Šimvel (2018, str. 138) istražujući dvojezičnu CLIL nastavu na francuskom jeziku u Srbiji.

3.2 Nastavnici kao učesnici dvojezične nastave

Anketu za nastavnike je popunilo 7 od 11 nastavnika u Aleksinačkoj gimnaziji i svih 5 nastavnika u Gimnaziji „Jovan Jovanović Zmaj“. Anketa je sprovedena pre pandemije i pre uključenja ruskih lekora u onlajn nastavu.

Anketa je pokazala da nastavnici koriste slične metode rada na srpskom i ruskom jeziku, uz napomenu da se na ruskom ređe odlučuju za diskusiju i monološku metodu, što se objašnjava nesigurnošću u izražavanju na ruskom jeziku. Nastavnici navode razliku u upotrebi jezika na času. Ruski jezik se koristi prvenstveno sa ciljem usvajanja terminologije i definicija, dok se viši kognitivni procesi, usvajanje sadržaja i veći deo ocenjivanja odvijaju na srpskom jeziku.¹⁵ Nastavnici nejezičkih predmeta za rad na jeziku u toku nastave koriste metode rada sa tekstom, prevođenja i obrade terminologije. Ovo pokazuje da se jezički i sadržajni aspekt nastave ne integrišu, već im se pristupa odvojeno, što je u sukobu sa osnovnim principom CLIL nastave.

Budući da ne postoje odgovarajući udžbenici za dvojezičnu nastavu, nastavnici najčešće samostalno sastavljaju materijale. U momentu sprovođenja ankete nisu koristili ruske predmetne udžbenike ni kao osnovni ni kao dodatni materijal i smatraju da bi optimalan materijal za rad bio srpski udžbenik preveden na ruski jezik. Anketa je sadržala i pitanja u vezi sa

¹⁴ Većina učenika ima odličan uspeh u školovanju i ocenu odličan (5) iz ruskog jezika, a učenici koji imaju vrlodobru ocenu (4) iz ruskog jezika nisu učenici sa najnižim rezultatima.

¹⁵ Na otvoreno pitanje kako koriste ruski jezik na času nastavnici navode pravljenje rečnika termina i diktiranje definicija na ruskom jeziku.

jezikom/jezicima koji se koriste prilikom proveravanja znanja (kontrolni zadaci i usmeno ispitivanje). Nastavnici navode da su kontrolni zadaci i ispitivanja na srpskom jeziku, a da se ruski jezik koristi za proveravanje poznavanja termina i definicija, kao i da se ocenjivanje ne razlikuje u zavisnosti od jezika (za predlog alternativnih metoda ocenjivanja pogodnih za model CLIL nastave koji se primenjuje u Srbiji v. Manić, 2016).

Istraživanje je pokazalo da nastavnici nejezičkih predmeta poseduju sertifikate poznavanja ruskog jezika na nivou B2 i B1, te da većinski nisu imali prilike ni za boravak na govornom području, ni za bilo kakva metodička usavršavanja vezana za CLIL nastavu ni pre ulaska u nastavni proces, ni kasnije. Kod nastavnika ne postoji razvijena svest o specifičnosti dvojezične nastave u odnosu na jednojezičnu, što je pokazala analiza odgovora na pitanja vezana za stručna usavršavanja, u kojima su nastavnici kao željene oblike stručnog usavršavanja naveli boravak na govornom području, kurs ruskog jezika struke i kurs opšteg ruskog jezika uživo, ali ne i želju da pohađaju kurseve o metodici dvojezične nastave ili CLIL metodi.

Kada je u pitanju sigurnost u nastavi na ruskom jeziku, nastavnici svoju sigurnost procenjuju ocenama 3 ili 4 na skali od 1 do 5 (1 kao najniža ocena, 5 kao najviša), uz napomenu da se sigurnije osećaju u receptivnim veštinama, nego u produktivnim i u situacijama pripremljenog govora u odnosu na spontani govor na ruskom.

Među anketiranim nastavnicima više od polovine (7 od 12 ispitanika) smatra da njihov rad nije vrednovan na adekvatan način, a kao najveće probleme navode: veliki utrošak vremena za pripremu materijala, nedostatak prilika za stručno usavršavanje i razliku u poznavanju jezika među učenicima. Nastavnici uviđaju potrebu za većim fondom časova ruskog jezika (6 od 12) i časova nejezičkih predmeta koji se izučavaju dvojezično (5 od 12).

U vezi sa problemima koje su nastavnici prepoznali u anketi u septembru 2018. godine do danas nisu pronađena sistemska rešenja. Trenutni zakonski okviri ne predviđaju mogućnost bilo kakvih beneficija za nastavnike u Srbiji, ni u vidu smanjenja fonda časova, ni u vidu povećanja ličnog dohotka. I dalje ne postoje udžbenici za dvojezičnu nastavu, ni odgovarajući programi stručnog usavršavanja za nastavnike.

4. Zaključak

Sprovedeno istraživanje na terenu pokazalo je da u izvođenju dvojezične nastave postoji nekoliko ključnih sistemskih prepreka, kao što su: nedovoljan fond časova ruskog jezika, preopterećenost nastavnika, nepostojanje standarda postignuća, udžbenika namenjenih dvojezičnoj nastavi i prilagođenog maturalnog ispita.

Anketa za nastavnike je ukazala na problem nedostatka prilika za metodička usavršavanja nastavnika obeju škola, kao i za jezičko usavršavanje dela nastavnika Aleksinačke gimnazije koji izvode nastavu sa poznavanjem jezika na nivou B1 koji nije dovoljan za samostalno izvođenje nastave.

Kao poseban problem izdvaja se nemogućnost učenika osnovnih škola gradskih opština Aleksinca da uče ruski jezik u školi ni kao izborni, ni kao fakultativni predmet, zbog čega ulaze u dvojezičnu nastavu nakon tromesečnog kursa i započinju zajedničko školovanje sa učenicima sa predznanjem koji su pohađali osnovnu školu u seoskim opštinama i učili ruski jezik.

Učenci dvojezičnog odeljenja na testiranju nisu ostvarili B2 nivo poznavanja jezika. Učenci dvojezičnog odeljenja sa predznanjem su ostvarili veći broj poena od učenika dvojezičnog odeljenja bez predznanja. Najuspešniji učenici dvojezičnog odeljenja pokazuju viši nivo poznavanja jezika (B1) od učenika jednojezičnog odeljenja (A2, A2+), ali deo učenika bez predznanja pokazuje iste ili lošije rezultate, nego učenici jednojezičnog odeljenja. I nastavnici i učenici prilikom anketiranja navode da se osećaju sigurnije u receptivnim veštinama ruskog jezika nego u produktivnim.

Najznačajnija smernica na osnovu rezultata istraživanja tiče se statusa ruskog jezika i fonda časova. Budući da učenici rusko-srpskih dvojezičnog odeljenja u Aleksincu nisu dostigli očekivani B2 nivo poznavanja jezika, potrebno je, pored uključivanja lektora u dvojezičnu nastavu, povećati broj časova ruskog jezika uvođenjem časova čiji bi cilj bio da učenicima olakšaju recepciju tekstova naučnog i publicističkog stila koji se koriste u nastavi. U skladu sa tim neophodno je omogućiti svim zainteresovanim učenicima osnovnih škola u Aleksincu da pohađaju nastavu ruskog jezika, kako bi se mogli upisati u dvojezično odeljenje sa odgovarajućim predznanjem.

U cilju poboljšanja kvaliteta nastave potrebno je omogućiti odgovarajuće edukativne programe za nastavnike obeju škola, nastavu jezika struke za nastavnike u Aleksincu, i model rasterećivanja predmetnih nastavnika. Iako dvojezična nastava u Republici Srbiji postoji već 17 godina i dalje ne postoje standardi postignuća, stručnih usavršavanja nastavnika, posebni planovi i program za nastavu za dvojezična odeljenja i njihove maturalne ispite, kao ni odgovarajući programi interne i eksterne evaluacije. Uspostavljanje komunikacije među svim nastavnicima uključenim u dvojezičnu nastavu nezavisno od škole i posredničkog jezika i razmena iskustava i primera dobre prakse bi mogli biti prvi korak ka standardizaciji dvojezične nastave.

Za kompletniju sliku o uticaju dvojezične nastave po CLIL metodi na ruskom jeziku potrebno je ponoviti istraživanje uzimajući u obzir uključivanje ruskih lektora u nastavu, kao i činjenicu da sada u obema školama postoje učenici završnih razreda. Budući da ove generacije upisuju dvojezična odeljenja na osnovu rezultata testiranja jezičkih veština (čitanje, slušanje, pisanje, govor), preporučuje se upotreba testa istih karakteristika.

Literatura

- Cummins, J. (2007). Language interactions in the classroom: From coercive to collaborative relations of power. U: O. García i C. Baker (Ur.), *Bilingual education: An introductory reader* (str. 108–136). Multilingual Matters.
- Cvetković, A. (2018). Razvoj jezičke kompetencije kod učenika Prve niške gimnazije „Stevan Sremac“ sa posebnim osvrtom na bilingvalni nemačko-srpski smer. U: I. Jovanović (ur.), *NISUN 7, Jezici i književnosti u kontaktu i diskontaktu* (str. 113–128). Filozofski fakultet u Nišu.
- Dalton-Puffer, C. (2011). Content-and-language integrated learning: From practice to principles. *Annual review of applied linguistics*, 31, 182–204.
- Eurydice (2006). *Content and language integrated learning (CLIL) at school in Europe*. Brussels: Eurydice european unit.

- Euridis (2017). *Ključni podaci o nastavi jezika u evropskim školama. Izveštaj Eurydice mreže*. Luksemburg: Kancelarija za publikacije Evropske unije.
- Ginić, J. (2018). Nastava ruskog jezika u osnovnoj školi: aktuelno stanje i perspektive. U: J. Vučo i J. Filipović (Ur.), *Jezici obrazovanja* (str. 109–120). Filološki fakultet.
- Đorđević, A. i Vasilijević-Valent, D. (2022). Bilingual education at high-schools in the south of Serbia. U: V. Mikolić (ur.). *Language and culture in the Intercultural world* (str. 171–187). Cambridge scholars publishing.
- Manić, D. (2016). *Evaluacija projektnih zadataka u integrisanom učenju jezika i sadržaja* [Neobjavljena doktorska disertacija]. Univerzitet u Beogradu.
- Marković = Маркович, Д. (2014). Преподавање руског језика у Србији, актуалне проблеме у сокращењу часова и могуће путеве њиховог решавања. *Наука и савремени универзитет*, 4, str. 148–153.
- Medenica, L. & Ginić, J. (2018). *Postignuća učenika na prijemnom ispitu za upis u srpsko-ruska bilingvalna odeljenja, Primenjena lingvistika*, str. 23–29.
- Milojević = Милоевич, М. (2009). Опыт преподавания русского языка в двуязычном обучении. У: Б. Станкович, (ур.) *Русский язык как инославянский I* (стр. 123–126). Славистичко друштво Србије.
- Milosavljević, M. (2022). *Rusi i Ukrajinci menjaju demografiju Srbije – u škole upisano 600 đaka*, udvostručene kirije, RTS. Preuzeto sa: <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/5021136/rusi-ukrajinci-srbija-stanovi-skole.html>. Pristupljeno: 17.11.2022.
- Opšti standardi (2020). = *Opšti standardi postignuća za kraj opšteg srednjeg i srednjeg stručnog obrazovanja i vaspitanja u delu opšteobrazovnih predmeta za strani jezik*. https://ceo.edu.rs/wp-content/uploads/opsti_standardi/Strani%20jezik.pdf
- Pasuljević Šimvel, L. (2018). *Teorijske osnove i kritička analiza CLIL nastave na francuskom i srpskom jeziku u srednjoj školi u Srbiji* [Neobjavljena doktorska disertacija]. Univerzitet u Beogradu.
- Pravilnik (2017). = *Pravilnik o bližim uslovima za ostvarivanje dvojezične nastave, Službeni glasnik RS*, br. 105/15-30, 50/2016-40, 35/2017-5.
- Savinykh, A. (2022). CLIL in russian heritage language teaching context: Theoretical basis of the potential and perspectives of research, *The Journal of the Japan CLIL Pedagogy Association (J-CLIL)* 4, str. 74–92.
- Vasilijević, D. (2018). Bilingual education in Serbian and Russian; Aleksinac Model. *Education, culture and identity: the future of humanities, education and creative industries* 3. Sarajevo: International University of Sarajevo, str. 179–195.
- Vasilijević-Valent, D. (2021). *Dvojezična nastava na srpskom i ruskom jeziku: teorijske osnove i kritička analiza*. [Neobjavljena doktorska disertacija]. Univerzitet u Beogradu.
- Vučo, J. (2005). Dvojezično obrazovanje, dvojezična nastava – neka savremena načela evropske politike učenja stranih jezika. *Vaspitanje i obrazovanje* 2005, str. 244–254.
- Vučo, J. (2009). *Kako se učio jezik: pogled u istoriju glotodidaktike od prapočetaka do Drugog svetskog rata*, Ministarstvo životne sredine/Filološki fakultet.
- Vučo, J. (2014). *Dvojezična nastava stranih jezika u Srbiji*. U: J. Filipović & O. Durbaba (prir.), *Jezici u obrazovanju i jezičke obrazovne politike* (str. 107–151). Filološki fakultet.

- Vučo, J. i Begović, A. (2017). Bilingual education in Serbia: Models and perspectives. U: J. Filipović & J. Vučo (ur.), *Manjinski jezici u obrazovanju i učenju jezika: izazovi i nove perspektive, Filološka istraživanja danas* (str. 225–238). Filološki fakultet.
- Zavišin, K. (2013). *Teorijske osnove i kritička analiza CLIL nastave na italijanskom i srpskom jeziku u srednjoj školi u Srbiji* [Neobjavljena doktorska disertacija]. Univerzitet u Beogradu.